

דף יט

'דאית ביה בזרני'. הרי"ף הביא הלכה זו, שכשיש בו בזרני משלם נזק שלם, ואם לאו – הרי זה משונה ומשלם חצי נזק. ושאלו הראשונים, הלא קיימא לן כחכמים ולא כסומכוס, ומדוע משלם נזק שלם והלא כחו הוא? ואכן בעל המאור חלק על הרי"ף, שבין יש בו זרעונים בין אין בו – משלם חצי נזק.

וכתב הרשב"א שלפי המסקנא אין זה נידון כ'צורות' לפי שהכניס ראשו לתוך הכלי (וע' בשיטמ"ק ובנמו"י ועוד). ורבנו יונתן הוסיף, לפי מה שאמרו לעיל (יה): 'כל שזוב טמא בניזוקין משלם נזק שלם', אף כאן, הואיל שלענין טומאה כלי חרס מטמא מתוכו, הרי זה נחשב כמגע בגוף.

יש מי שהסביר הדבר, שזה שאמרה תורה שכ"ח מטמא מאוירו, אין הגדר שאין צריך מגע, אלא חדשה תורה שיש כאן מגע טומאה, שאוירו נידון כגופו. והכי נמי לענין דין נזקין. [ואף כי כלי זכוכית אינו מטמא אלא מדרבנן, היינו משום שאין חומר זה טמא מה"ת, אך מטומאת כלי חרס למדנו עקרון זה שנחשב כמגע בגופו]. ובה מיושבים גם פסקי הרמב"ם (נזקי ממון ב, ט י. ע"ש בהשגות הראב"ד). ע' בכל זה בספר ביצחק יקרא (מהדו"ק נד. וע' בחדושי הגר"ח הלוי הל' מטמאי משכב ומושב, בהגדרת טומאת אויר כלי חרס).

והרא"ש כתב שאין כוונת הרי"ף לקבוע הלכה כרמי בר יחזקאל, שמשלם נזק שלם, אלא להשמיענו בא שגם אופן כזה הוא בכלל צורות, וכשאין בזרני הרי זה משונה, ונפקא מינה לדין שישלם רביע נזק [שמה יש שינוי לצורות לרביע נזק].

'בעי רב אשי: יש שנוי לצורות לרביע נזק או אין שנוי לצורות לרביע נזק'. מרש"י ומעוד ראשונים (ערא"ש ויש"ש) יש מקום לדקדק שהספק הוא רק לענין רבע נזק, כדיוק לשון הגמרא, אבל לענין שאר הלכות דינו כ'רגל' לפי שלא נאמרה ההלכה של צורות ב'קרן'. אלא כיון שהוא משונה, שמא יש להקל עליו שישלם חצי מחיובו, היינו רבע נזק.

[ניתן להסביר את הספק לשיטתם בכמה דרכים: אפשר שעיקרו של הספק הוא בדין חצי נזק צורות, אם הוא חצי מהנזק או חצי מחיוב תשלומיו אילו היה מזיק בגופו (וכן משמע בתור"פ). וניתן גם לפרש שהספק הוא בדין חצי נזק של תם, באותו אופן; שמא הוא חצי מהנזק או חצי מחיובו אילו היה מועד – ע' בכל זה בקהלות יעקב יז].

ויש מי שנקט לאידך גיסא; לענין שאר הלכות ודאי הוא כקרבן שהרי זה משונה; חייב ברשות הרבים ואין גובים בכבל (עפ"י הנצי"ב).

ומהרמב"ם משמע (עפ"י המגיד-משנה, נזקי ממון ב, ה) שהספק הוא אם לדון צורות בשינוי כתולדת רגל או כתולדת קרן. (וע' בהשגת הראב"ד שם; אור שמח ואבן האזל; בית ישי עח).

'בעי רב אשי: כח כחו לסומכוס ככחו דמי או לא, מי גמיר הלכה ומוקי לה בכח כחו או דלמא לא גמיר הלכה כלל. תיקו'. כתב הרא"ש (וכ"כ בשו"ת הריב"ש שעה), משמע מלשון הגמרא שמצד עיקר הדין כח-כחו, אלא שנסתפקו לדעת סומכוס, שמא גם הוא מודה שנאמרה הלכה של חצי-נזק-צורות על כח-כחו, או לא גמיר הלכה כלל ונשאר כדינו, לשלם נזק שלם.

ומזה נשמע לחכמים, שהלכה כמותם, שאין חילוק בין כחו לכח-כחו, לעולם משלם חצי נזק. [ולכן הסתפק רב אשי רק אליבא דסומכוס].

(וכבר עמדו חכמים אחרונים על החילוק בין דיני נזקין, לשאר הלכות בתורה שבהן כח כחו אינו ככחו (ע' אור שמח רפ"ט מהל' שבת), וכתבו דרכים שונות בבאר הדבר – ע' חדושי הנצי"ב; בית ישי עח; שיעורי רי"מ שורקין, אות קיז).

אולם מבואר ברא"ש שהתוספות להלן (כב. ד"ה ור' יוחנן) חולקים וסוברים שאף לחכמים ישנו ספק לפטור כח כחו לגמרי. והמהרש"ל (ים של שלמה ד; כא) כתב שגם התוס' אינם חולקים, וכל דבריהם שם אליבא דסומכוס (וע' בהגהות הגר"א שם).

'היתה מהלכת במקום שאי אפשר לה אלא אם כן מנתות, ובעטמה והתיזה והזיקה – מהו...'. לכאורה צריך לומר שמדובר בכלים שבריים שהיו נשברים גם בהתזה כדרכה, או בהוק של טיגוף, שאין תוספת הוק ע"י הבעיטה, שאם לא כן לכאורה אין מקום לספק.

ואולי יש לפרש שהספק הוא אם יש להחשיב בעיטה במצב כזה כאורחיה ממש, אם לאו. ולפי זה הוא הדין גם אם הכלים לא היו

(ע"ב) 'כשכשה בזנבה מהו? אמר ליה אידך: וכי יאחזנה בזנבה וילך. – אי הכי קרן נמי נימא וכי יאחזנה בקרן וילך? – הכי השתא, קרן לאו אורחיה הא אורחיה'. פירוש, אין אומרים סברת 'וכי יאחזנה' אלא כלפי נזקים המצויים לרוב, שאם אתה מחייבו לאחזה בכל עת שהיא ברשות הרבים, נמצאת מונע הילוך הבהמות שם, וזהו טעם שהתורה פטרה שן ורגל ברה"ר [כמוש"כ הרי"ף בריש המסכת. ומכאן מקורו – 'תרומת הכרי' שצא ועוד]. אבל קרן דלאו אורחיה, אינו צריך להמנע מללכת מפני החשש שתיגח, אלא שאם ארע והזיק – חייב לשלם (עפ"י אילת השחר; הגר"ט קיז ועוד).

'כשכוש יתירא מבעיא ליה'. הרמב"ם (נזקי ממון א, יא) כתב שנשאר הדבר בספק, כי תשובת החכם 'וכי יאחזנה בזנבה וילך' לא היתה על כשכוש יתירא. וכן היא שיטת רבנו חננאל. ואולם הרא"ש כתב שהגמרא מבארת את שאלתו דמעיקרא, ועל כך השיבו 'וכי יאחזנה...'. ונפשט הדבר דהוי אורחיה (וכן כתבו הא"י והרשב"א. וכן הכריע בים של שלמה. והוסיף שהרי"ף השמיט דין זה משום דהוי מילתא דפשיטא. וצ"ב, הלא נסתפקו בזה מעיקרא, ולהרמב"ם ולר"ח הוי ספק, ואיך אפשר שהוא מובן מאליו).

'ואם נהנית משלמת מה שנהנית'. הנצי"ב דייק מהלשון 'ואם נהנית', שאינו חייב אלא אם ידוע שהבעלים נהנו מאכילתה, שבשעה זו לא הוצרכו להאכילה עמיר, אבל אם אומרים שאכלה כדי שובעה ולא נהנו מזה – פטור.

סיכומי סוגיות

כללים בדין דליל ותרגול

דליל שנקשר לתרגול והזיק, יש לדון בדינו של בעל הדליל; של בעל התרגול; ואם קשרו אדם – גם בדינו של הקושר; –

בעל הדליל – חיובו תלוי בפשיעתו, שאם הצניע את הדליל – פטור. אבל אם לא הצניעו ונקשר הדליל ברגלי התרגול והזיק, בין אם הזיק בדרך הילוכו או בוריקת הדליל, בין אם הזיק לאחר שנה, שנתקל בו אדם – חייב (לפי שהתרגול הרי הוא כ'רוח מצויה' הלכך יש כאן פשיעה מצד בעל הדליל, אלא שבאופן שהזיק מכח התרגול, יש כאן שני שותפים לנזק ושניהם חייבים (עפ"י התוספות כאן ולהלן כג. ד"ה וליחייב).

דעת הרמ"ה (מובא בטור) לחלק בין הזק לאחר שנה – שחייב בו בעל הדליל משום 'בור המתגלגל', להזק שארע תוך כדי הליכתו של התרגול – שאז חייב מדין 'אש'. ונפקא מינה – לחייב על נזקי כלים. ובים של שלמה חולק וסובר שכשבעל הדליל פשע בו והוא ברשות הרבים – לעולם הוי בור, גם כאשר הזיק בדרך הילוכו (וכ"מ מלשון הרא"ש כמש"כ בבית ישי עה הערה ג. וע"ש במה שהביא מהקה"י לתמוה בטעם הדבר). ובדעת רש"י נראה, וכן כתב הרי"ד, שכל שנעשה ההזק בכח התרגול – בעל הדליל פטור (ע' בחודשי הנצי"ב והר צבי כאן; חדושי ר' מאיר שמחה כג.).

ומדברי הרמב"ם (ב, י) מבואר שבעל הדליל חייב חצי נזק [הגם שבעל התרגול פטור]. והראב"ד השיגו. ויש מפרשים דברי הרמב"ם רק כשהתרגול הזיק דרך הילוכו, אבל הזיק באופן של תקלה – חייב בעל הדליל נזק שלם (ע' אבן האזל).

בעל התרגול. אם הזיק התרגול עם הדליל תוך כדי הילוכו – חייב בנזק שלם כדין 'רגל' (רא"ש). ואם בזריקה – משלם חצי נזק, כדין צרורות. ואם הנזק נעשה כשהדליל מונח, שנתקלו בו – פטור, שהרי נאמר וכי יפתח איש בור – ולא שור בור.

להרמב"ם שיטה אחרת: אין בעל התרגול חייב על דליל שנסתר ברגלו, אלא אם כן הוא עצמו קשרו אליו. וטעם הדבר, שאינו מוזהר על שמירתו של התרגול שלא תסתבך רגלו בדליל ותזיק על ידו, ומאורע רחוק הוא. ולא דמי לשאר צרורות המצויים [אך אם נודע לו שהדליל קשור, אפשר שמודה שחייב] (ע' חזו"א יב, ד. וע' בשטמ"ק להלן כג. בשם תוס' שאנן, שנראה לכאורה מדבריו שכל שפשע בעל הדליל – חייב הוא בכל, ולא בעל התרגול).

הקושר. לשיטת התוס' והרא"ש – לעולם חייב. [לאחר שנה – מדין 'בור המתגלגל', ובדרך הילוכו – מדין 'אש']. ולדעת רש"י והראב"ד (הל' נזקי ממון ב,יא) אינו חייב אלא באופן של תקלה, לאחר שנה, אבל כשהתנגול הזיק בו בזריקה וכדומה – הקושר פטור, שלא נתקל אדם בבורו.

בבאר שיטת רש"י, כתב ב'הר צבי' שאין לחייב מטעם 'אש' כל שנעשה הנזק מכח בע"ה, שהרי הדליל טפל לתנגול, וההוק מיוחס לתנגול ולא לדליל. ובדומה לכך פרש ר' מאיר שמחה מדווינסק בחידושו להלן כג. אך הוא כתב מטעם אחר, שיטת רש"י (כראשונים בדף גט): שאין חיוב מטעם אש כאשר כח אחר יצר את האש [ואבן סכין ומשא בראש הגג – מדובר שהזיק מכח כובדם בלבד ולא מכח התנופה של הרוח]. ולפי"ז שאלת הגמרא לחייב את בעל הדליל, היא דוקא לאחר שנה, משום בור. וכיו"ב כתב הנצי"ב, שאם הדליל מונח על הקרקע אינו מהווה תקלה, רק כאשר הוא מוגבה ברגל התנגול וכד'. ושאלת הגמרא מדברת כשפשע באופן שהוא בולט ומוגבה שאפשר להיתקל בו.

ולפי"ז דברי התוס' לעיל בדף ו. שבור המתגלגל והזיק בהדי דאזלי, חייב בעל התקלה – אין זה לשיטת רש"י, אך התוס' שם כתבו כן בדעת רש"י.

ונראה שכל שהוא בעל התקלה, חייב בין אם הזיק לאחר שנה בין שהזיק מכח הבע"ה, וכל דברי רש"י הוא בקושר שאינו בעליו. ואפשר שרש"י לשיטתו להלן כב. שאין אדם חייב על אש [כשאינו חצין] שאינה שלו. ואילו התוס' כאן תואמים לדבריהם שם ובדף ג:

לדברי התוספות, 'קשרו' – לאו דוקא, אלא כל שהיה הדליל מוצנע ובא אחד והניחו במקום התורפה (וע' בזה בבית ישי עט). צ"ע לדברי הרמב"ם הג"ל בדין הקושר, האם חייב חצי נזק כמו בשלא שמר, או שמא הקשירה נחשבת ככריית בור ממש.

הצטרפותם של שנים לחיוב – כששנים מהמעורבים בנזק חייבים לשלם, הרי הם מחלקים את תשלום הנזק ביניהם. ובאופן שאחד מהם פטור מחצי נזק [כגון בעל התנגול, בדאדייה אדויי] – הוא משלם רבע נזק, ושותפו – מחלוקת רבי נתן וחכמים אם משלים במקומו את השאר, ובמקרה זה ישלם שלשה רבעים, או אינו משלם אלא חצי, והרבע הנותר – יפסיד הניזק. אולם, כשפשע בעל הדליל בדליל, ובא אחר וקשרו לתנגול, בעל הדליל פטור והקושר חייב, לפי שנסתלקו מעשי ראשון והרי הקושר נחשב ככורה בור חדש (רא"ש. וצריך בירור באופן זה כשהזיק דרך הילוך או בדאדייה, שאין כאן דין 'בור').

דף כ

הערות ובאורים בפשט

'ההוא ברחא'. נקראת כן לפי שהיא קלה לברוח (מובא בנמוקי יוסף).

שמא יש לפרש במשמעות-נלווית את הביטוי 'נחש בריח' (באיוב כו, יג – וכתוב חסר י) – על שם בריחתו.

'אמר אילפא: בהמה ברשות הרבים ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה – חייבת... הכא נמי בקופצת'. הרא"ש פרש (עפ"י הרי"ף, וכן פסק הרמב"ם הל' נזקי ממון ג, י. ודלא כפירש"י, ותוס' להלן כא: ד"ה דאילפא, ובעל המאור): אימתי יש להחשיב בהמה שאכלה מתוך קופה המופשלת, כבחצר הניזק – בקופצת, שהקופה מוגבהת ולא ניתן להגיע לפירות אלא בקפיצה, אבל אם היא נמוכה – נחשב כרשות הרבים ופטורה, לפי שאין לו להניח שם פירות.

וגם דברי אילפא בבהמה שפשטה צוארה – בקופצת בלבד. [ולא משום 'משונה' כדפירש"י, לפי שאין זה שינוי, כמו שאמרו לעיל שדרכה של העז לטפס כדי לאכול (רא"ה וריטב"א). ולדעת רש"י צריך לחלק בין עז לבהמה גסה, או בין טיפוס לקפיצה – ע' פנ"י ושאר מפרשים]. אבל באופן רגיל, כאילו אכלה ברשות הרבים ופטור. (וע"ע בספר המאור ובמלחמות ה' לרמב"ן; נחלת דוד; יד דוד).

[ויש לומר שמכאן הוציא הרי"ף את שיטתו (בריש המסכת) שפטור שן ורגל ברה"ר הוא מטעם 'אורחיה', שהרי טעם זה עצמו מהווה את החילוק שבין קופצת לעומדת כאמור (אמת ליעקב). כמו"כ סברא זו מבוארת בגמרא להלן (כא). בסוגית 'מחורת').

'בעי ר' זירא מתגלגל מהו...' מפשטות דברי רש"י נראה לכאורה שהספק הוא האם יש ללכת אחר מקום לקיחת הפירות, או אחר הנזק בפועל. וכבר הקשו התוס' ושאר מפרשים מכמה סוגיות שמבואר שהולכים אחר מקום הנזק. ועוד צריך באור לשון 'מתגלגל' לפרוש רש"י?

וכתב הפני-יהושע שאמנם בהמה שלקחה מרשות אחת והזיקה ברשות אחרת, יש ללכת אחר מקום ההזק (כי על לקיחת הבהמה גרידא אינו מתחייב עדיין), אלא כאן מדובר באופן שהעמיר כולו ברשות אחת,

ב. שאל רבא: יש העדאה לצרורות מפני שמדמים אותם לקרן, אם לאו, שהרי תולדה של רגל הם. וניסו לפשוט הספק ודחו. [ספק זה אמור רק אם תמצוי לומר אין שינוי לצרורות לרביע נזק, אבל אם יש שינוי, ודאי שלאחר שלש פעמים יש העדאה לחצי נזק ולא לנזק שלם (גמרא יט. ורש"י)].

א. לפי פירוש אחד ברש"י, הספק הוא בהתזות צרורות בשינוי, שלש פעמים. ולפי פירוש האחר [שכמותו נקט לעיקר – לגרסתנו], מדובר בהעדאה של צרורות הניתזים כדרכם. והתוס' הסיקו שהספק הוא בשינוי האופנים, הן בשינוי הן בכדרך. וכן כתב הרשב"א.

(אם נוקטים שיש העדאה בשינוי לנזק שלם, כל שכן בצרורות כדרכן. כן כתב הראב"ד).

ב. כתב הרי"א: הואיל ולא נפשטה הבעיה – אין מוציאים מיד המזיק אלא חצי נזק. ואם תפס הניזק נזק שלם – אין מוציאים מידו.

והנצי"ב כתב (יט). בדעת הרי"ף שודאי אין העדאה לנזק שלם, מפני שנקט יש שינוי לצרורות לרביע נזק. [אך עדיין יש מקום להסתפק בהעדאה בצרורות כדרכם. ותלוי בשינוי תרופתי].

מבואר בגמרא שלסומכוס שמשלם נזק שלם – אין ספק בדבר שאם שינה הרי זה 'קרן' ויש בו העדאה.

ג. בהמה שהטילה גללים לעיסה, רב יהודה אומר משלם נזק שלם ורבי אלעזר (בן פדת. רש"י. ואולם ברא"ה (לד): מבואר שמחלוקת תנאים היא, ולפי"ז צריך לגרוס 'רבי יהודה'. ור"א הוא בן שמוע) אומר: חצי נזק. מבואר בגמרא שנחלקו במחלוקת חכמים וסומכוס האם תשלומי צרורות חצי נזק או נזק שלם, ובאופן שאין שינוי בדבר, כגון שא"א לה שלא להטיל על העיסה [שעומדת במקום צר. ויש מפרשים במשלשלת]. אלא שרצו להשמיענו שאף הטלת גללים נידונית כצרורות הגם שהם באים מגופה.

דף יט

- לט. א. האם יש שינוי לצרורות אם לאו?
- ב. בעטה והתיזה והזיקה ברשות הרבים, מהו?
- ג. התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד, מהו?
- ד. היתה מהלכת במקום שאי אפשר לה שלא להתיז, ובעטה והתיזה והזיקה, מהו?
- ה. 'כח כחו' בנזקי הבהמה, מהו?
- ו. כשכשה בזנבה או באמתה והזיקה, מהו?
- ז. נזקי הבהמה באכילה ובלעיסה, אימתי דינם כ'שן' ואימתי כ'קרן'?
- א. שאל רב אשי: יש שינוי לצרורות לרביע נזק, אם אין. [ספק זה תלוי בשינוי צדדים בפירוש משנתנו; האם כששנו 'היתה מבעטת או שהיו צרורות מנתזין... משלם חצי נזק' בצרורות כדרכם מדובר או בביעות]. תיקו.
- לסומכוס המחייב בצרורות נזק שלם, ודאי שבשינוי משלם חצי נזק כדין קרן.
- א. יש שנראה מדבריהם שהספק הוא על כל דיני קרן (ערמב"ם ב,ה ומ"מ), אם חייב ברה"ר או פטור וכד'. ויש אומרים שלענין שאר הלכות ודאי תולדת הקרן הן וחייב ברה"ר ואין מגבים בבבל, ורק לענין חצי נזק נסתפקו לחייב (עפ"י הנצי"ב). וי"א [בדעת רש"י] לאידך גיסא, שודאי אין דין 'צרורות' בקרן אלא ברגל, ומ"מ נסתפקו שמה צרורות בשינוי משלם רבע נזק.
- ב. פשוט הדברים נראה שנשאר הדבר בספק. וכן כתב בנמוקי יוסף, שכיון שלא נפשט משלם רביע נזק ומגופו (ועראב"ד נזקי ממון ב,יז). והנצי"ב פירש בדעת הרי"ף והרמב"ם שנקטו להלכה

יש שינוי לרביע נזק. ודעת המאירי (יה: כב): שלמסקנא אין שינוי לרבע נזק אלא משלם חצי.
ג. נחלקו הדעות האם מועילה תפיסה ב'תיקו'. ודעת הרא"ש (כאן ולהלן פ"ג ז) שאין מועילה תפיסה
בספקא דדינא.

ב. לפי גירסה אחת בגמרא (וכן נראה ברש"י לפנינו (ע' תור"פ. וע"ע רש"י על הרי"ף, ובמבוא לחדושי הרשב"א מוסה"ק).
וכן נקט מהרש"א), שאל רבי ירמיה מרבי זירא: בעטה והתיזה ברשות הרבים והזיקה שם, האם חייב
כקרן או פטור כרגל, ופשט לו לפטור.
ואולם בר"ח וראב"ד (ב,ה) ובתוס' רבנו פרץ מבואר שהספק אינו בביעות. וכן הגירסה ברי"ף ובהרבה
כת"י. וכן הגיה מהר"ם (וגם בדעת הרמב"ם כתב המ"מ כן. וכן נקט הגני"ב לעיקר). ולפי זה יתכן שחייב כתולדה
של קרן.

ג. התיזה צרורות ברשות הרבים והזיקה בחייד, לפי מסקנת רבי זירא חייב, וכפי שמבואר בברייתות.
וכן הדין בהתיזה צרורות ושרה כלים שביד האדם או שעל גבי בהמה (רשב"א עפ"י ירושלמי).

ד. נסתפק רבי אבא בר ממל בשהיתה הבהמה מהלכת במקום שאי אפשר לה אלא אם כן מנתזת, ובעטה
והתיזה, האם כיון שאי אפשר לה אורחיה הוא [ומשלם חצי נזק. ולסומכוס נזק שלם. עתור"פ], או שמא
עתה עכ"פ מחמת ביעוט התיזה [ואם יש שינוי לצרורות – משלם רביע. רש"י]. תיקו.
כאמור, נחלקו הראשונים האם מועילה תפיסה ב'תיקו'. ולדעת הסוברים שמועילה – אפילו
בספק ספקא, וכגון כאן שבעטה ברה"ר; שמא הוי כאורחיה ופטורה, ואת"ל הוי כקרן משום
הביעות, שמא יש שינוי לצרורות לרביע נזק. ואעפ"כ אם תפס כדי חצי נזק אין מוציאם
ממנו (עפ"י רא"ש בדעת רבותיו).

ה. נסתפקו אליבא דסומכוס שמחייב נזק שלם בצרורות, האם בכח כחו סובר לשלם חצי נזק אם לאו. ולא
נפשטה הבעיה.

לחכמים, ודאי כח כחו משלם חצי נזק כדין צרורות (עפ"י הרא"ש והריב"ש. וכן נראה ברשב"א כב.).
ויש נוקטים שאין הדבר מוסכם (ערא"ש בשם התוס' להלן כב. [ד"ה ורבי יוחנן] – שתלו זאת בספק הגמרא.
ומהרש"ל מפרש דבריהם אחרת. ובדעת הרמב"ם (ע' פ"ב הי"ז וכס"מ) כתבו שלחכמים ודאי כח כחו לאו
ככחו דמי).

ו. כשכשה בזנבה באופן רגיל – הרי זה כ'רגל' ופטור ברשות הרבים. ובכשכוש יתר נסתפקו אמוראים. וכן
נסתפק רב עינא בכשכשה באמתה, שמצד אחד דומה לקרן משום שיצרה תקפה במעשה זה, ומאידך אין
זה משונה כקרן שכוונתה להזיק. תיקו.

א. פסק הרמב"ם (א,יא) בשניהם לפטור. ואם תפס הניזק גובה חצי נזק ממה שתפס, מפני הספק
אם תולדות הקרן הן או תולדות הרגל.

ויש אומרים ששאלת כשכשה בזנבה הוכרעה לפטור; 'וכי יאחזנה בזנבה וילך' (עפ"י רא"ש או"ז
ורשב"א).

ב. יש מי שאומר שכשכוש באמתה נחשב כדרך וודאי משלם נזק שלם, אלא שנסתפקו אם הוא
כקרן מועדת (עפ"י תור"פ).

ז. השן מועדת לאכול את הראוי לה, כגון בבהמה פירות וירקות. וכן כששתתה משקים הראויים לה. אבל אכלה כסות או כלים – משלם חצי נזק, כ'קרן'.
וכן חיה [טורפת, לאפוקי צבי וכד'] שטרפה בהמה ואכלה בשר – משלם נזק שלם. ואולם חיה האוכלת לחם או תבשיל, וכן בשר צלוי – משלם חצי נזק.

דבר שדרכו להאכל על ידי הדחק (כשהם רעבים) – דינו כ'שן' (אפילו כשאכל שלא מתוך הדחק. רש"י. וע' מרומי שדה), כגון פרה שאכלה שעורים (שהוא מאכל חמור) וחמור שאכל כרשנים (שהוא מאכל פרה), וכלב שליפק את השמן וחזיר שאכל חתיכה של בשר – משלם נזק שלם. וכן חתול שאכל תמרים וחמור שאכל דג (רב פפא).

מבואר בגמרא לפרש"י, שאין דרכה של בהמה לאכול לחם שעל השלחן, ואם עשתה כן חייבת חצי נזק (ומשמע שאף ע"י הדחק אינה עושה כן, וצ"ע. והנצי"ב פירש שדרכה להוריד המאכל למטה או לעלות על השלחן ולאכול, כההיא ברחא. וכאן מדובר שעמדה על הארץ ואכלה על השלחן). והרשב"א חולק וגרס אחרת בגמרא, כר"ח.

עוד מבואר בגמרא, שסל שיש בתוכו לחם, ואכל חמור את הלחם ופלס הסל; אם תוך כדי אכילת הפת עשה כן, או קודם לאכילה (רמ"ה) – משלם על הסל נזק שלם, שכך דרכו, אבל פלס הסל לאחר אכילת הפת – אינו משלם אלא חצי נזק.

כיוצא בזה, עז שראתה לפת על פי החבית וטיפסה לאכול הלפת ובתוך כך שברה החבית – חייבו רבא נזק שלם על הלפת ועל החבית.

א. שור ששרף גדיש בגחלת ונתגלגל אחר כך באפר מפני נשיכה שבגבו – הרי השריפה כתולדה של שן, מפני שעושה כן להנאתו (עפ"י ר"ה ורמב"ן סופ"ג).

ב. אכילה כדרך הבאה לאחר פעולה משונה, כגון כלב שהרג תלה ואכלו – כתבו הרא"ש שחייב על האכילה כדין 'שן' אעפ"י שתחילת הדבר בא ע"י שינוי. וכן דעת הר"ד, וכן נפסק בשלחן ערוך (שצא, ט). ואילו ריא"ז (פ"א ג, ט) ורש"ל (ט) חולקים, וכמשמעות דברי רש"י (ערש"י כג סע"א [ובראב"ד]. וע"ע במובא לעיל טו).

מ. נזקי דליל הקשור ברגלו של תרנגול, מה דינם?

דליל שנקשר לרגל התרנגול והזיק, אם הזיק בדרך תקלה – בעל התרנגול פטור, וכי יפתח איש בור – ולא שור בור. ואם על ידי השלכה והתזה – בעל התרנגול חייב חצי נזק, כדין צרורות. [ואם כדרכו – הרי זה רגל. רא"ש ועוד].

הרמב"ם (ב"י) כתב: רק אם קשרו אדם חייב, אבל נקשר מאליו – בעל התרנגול פטור. והראב"ד השיגו.

כאשר יש לדליל בעלים שפשע בשמירתו, וכן אדם הקושר דליל הפקר (או שהוציאו ממקום מוצנע למקום התורפה. תוס', דלא כמשמעות רש"י שדוקא אם קנאו) – בעל הדליל חייב משום 'בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה' (רב הונא בר מנוח בבאור דברי רב הונא).

א. כשהזיק התרנגול ע"י התזה, לפרש"י ורי"ד וראב"ד הקושר פטור (ע' במפרשים בבאור טעמים), והתוס' והרא"ש נקטו ששניהם חייבים. יש אומרים מדין 'אש' (רמ"ה). ויש אומרים מדין 'בור' (יש"ש).

וברמב"ם (ב,י) מבואר שבעל הדליל אינו חייב יותר מחצי נזק [גם כשבעל התרנגול פטור]. יש מי שכתב שדבריו אמורים רק כשהתרנגול הויק בהילוכו ולא באופן של תקלה (עפ"י אבן האול).

ב. יש מי שכתב בבאור דברי רש"י, שהנחת דליל ברשות הרבים על הקרקע, אין בכך משום תקלה כיון שאינו יכול להזיק כמו שהוא מונח, ורק בקשירה על רגלי התרנגול או כשמניחו כשהוא גבוה ובולט, יכול להזיק מפני שהוא נסרך (עפ"י הנצי"ב).

דף כ

מא. בהמה שאכלה משל אחרים, באופנים דלהלן – מה הדין?

- א. בהמה ברשות הרבים שפשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה; בקופצת.
- ב. עמיר ברשות היחיד המתגלגל ובא לרשות הרבים, ואכלתו הבהמה; משוי שמקצתו ברה"י ומקצתו ברה"ר.
- ג. אכלה כסות וכלים המונחים ברשות הרבים.
- ד. אכלה שעורים ברשות הרבים; אכלה חטים ודבר רע.

א. אמר אילפא: בהמה ברשות הרבים ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה – חייבת. גבי חברתה כחצר הניזק דמי. [להלן (כא): העמידו מחלוקת תנאים בדבר].

הרי"ף והרמב"ם נקטו לחייב רק בקופצת, וכבסמוך. ובעל המאור חולק. וכן דעת הרשב"א והרי"ז, וכתבו שהוא הדין באוכלת מקופה המופשלת לאחורי האדם.

היתה קופצת ואוכלת מעל גבי צואר בהמה או מעל קופה המופשלת מאחורי אדם וכד' – חייבת אף ברשות הרבים [גם אם לא ננקוט כאילפא שפשיטת צואר נידונת כאכילה ברשות הניזק]. כן פירש רבא דברי ר' אושעיא. [ולהלן (כא): אמרו שמחלוקת תנאים בדבר].

רש"י פירש לפי שאין דרכה בכך ותולדה של קרן היא, ומשלם חצי נזק. וכן דעת התוס' (כא: ד"ה דאילפא) והרי"ז. ואילו הראב"ד הרא"ה והריטב"א ועוד ראשונים חולקים וסוברים שכן דרכה לעשות כדי לאכול – הלכך משלם נזק שלם. וכ"ה בירושלמי ובתוספתא. וכשקופצת יש לה דין 'רשות הניזק', משא"כ אם עמדה כדרכה ברה"ר ופשטה צוארה מעל גבי חברתה ואכלה (נמוקי יוסף).

וכן נקטו הרי"ף והרמב"ם, שפשטה צוארה מע"ג חברתה חייבת רק בקופצת. [והרא"ש פירש דבריהם, שהחילוק הוא אם הניח הלה פירותיו במקום שאפשר אליו להגיע בלא קפיצה – בעל הבהמה פטור. ואם במקום שא"א להגיע אלא בקפיצה, הרי הניח ברשות ולכך בעל הבהמה חייב].

ב. רבי זירא שאל: מתגלגל מהו, כגון שעומד עמיד ברשות היחיד ומתגלגל ובא לרשות הרבים. וניסו להוכיח, ודחו.

א. לפרש"י מדובר שהבהמה גלגלה את העמיר מרשות אחת לרשות אחרת ואכלתו, האם הקובע הוא מקום נטילתה או מקום האכילה. והתוס' נקטו (עפ"י הסוגיא להלן כא:) שבכגון זה אם מקום האכילה היה ברשות הרבים – ודאי פטור (וכ"ד הרי"ד והמאירי לקמן). ופירשו הספק בפירות ברה"י שאילולא שהבהמה אכלתם שם סופם להתגלגל ולנוח ברה"ר, והשאלה שמא דנים אותם כמונחים כבר עתה ברה"ר.